

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Рибчинського Олега Валерійовича
«Формування і ревіталізація середмість історичних міст України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора архітектури
за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток
архітектури.

Не потрібно доводити, що радикальні зміни в містобудуванні України увійшли в проблемну фазу недостатньо керованого, у багатьох відношеннях непередбачуваного, конфліктного, а часом і просто небезпечного розвитку. Особливої гостроти ці кризові явища набули у сфері збереження архітектурної спадщини *історичних міст*, починаючи від столичного Києва і закінчуючи невеликими стародавніми містечками з кількатисячним населенням. Під постійним тиском підприємницького прагматизму антиісторична агресія захоплює все нові і нові плацдарми – від заходу до сходу. Складається часом враження, що архітектурна спадщина і містобудівне мистецтво загалом поволі, однак невідворотно поглинаються суперечливими новобудовами, які в буквальному сенсі нищать плоди творчої праці багатьох попередніх поколінь. До речі, не остання роль в цих деструктивних процесах належить і окремим представникам архітектурної професії, що отримують свою особисту вигоду від цієї деструктивної діяльності.

Зовсім не випадково одним з ключових і вкрай болючих аспектів збереження національної архітектурної спадщини виступають історичні осередки – просторові центри міст, котрі несуть в собі сукупну «генетичну пам'ять» про місто – від його народження і до актуального стану. Без глибокого пізнання усіх контроверсійних аспектів цієї урбаністичної «пам'яті», ясна річ, виглядає неможливим прийняття обґрунтованих і послідовних рішень щодо майбутнього таких історичних центрів. Ми сьогодні є свідками, коли архітектурна діяльність в історичних середмістях часто спрямовується в русло прагматизму, комерційної утилітарності і технологічного конформізму. Сучасні середмістя попросту «засмічені» дисгармонійною забудовою. Хвороба ця набула хронічного характеру і задля її лікування потрібно не лише зафіксувати історію цієї хвороби (що цілком очевидно), але й точно встановити її правдивий діагноз, етіологію, терапевтичні засоби і післяопераційний режим. Власне, на вирішення цієї багатоаспектної проблеми і спрямована ця концептуальна і широкомасштабна дисертаційна праця.

Отже, виходячи з вищесказаного, дана дисертаційна праця безперечно є *актуальною* і чітко віддзеркалює сучасні потреби архітектурної науки в напрямку ліквідації дослідницьких лакун, які все ще присутні на вкрай важливому, однак недостатньо «обробленому» полі аналітичного вивчення та

ревіталізації історичних міст України. Ясна річ, невід'ємною передумовою вирішення таких питань має бути створення надійних теоретико-методологічних підвалин, до розробки яких, власне, і долучається автор дисертації, обравши основною *метою* свого дослідження визначення етапів, виявлення проблематики та розробку стратегій щодо ревіталізації середмість в історичних містах.

Відповідно до сформульованої мети автор достатньо послідовно та логічно вибудовує *змістовну структуру* праці, яка містить *шість розділів*, кожен з яких віддзеркалює логіку дослідницького процесу – від з'ясування вихідних аналітичних позицій до формулювання принципових висновків.

У *першому* розділі під назвою «МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ СЕРЕДМІСТЬ ІСТОРИЧНИХ МІСТ УКРАЇНИ (с.10-62) сформульовано методологічні засади для подальшого аналізу історичних середмість. Автор достатньо послідовно висвітлює наявні здобутки в цьому питанні у вітчизняній та закордонній практиці. Власне цей узагальнюючий екскурс дає підстави для авторського визначення «середмістя» як фундаментальної категорії, що досліджується. Охарактеризовано особливості сучасного нормативного забезпечення щодо збереження історичних середмість в руслі усталених різновидів та напрямків ревіталізаційної діяльності: консервації, музеєфікації, адаптації, реставрації, тощо. Справедливо зазначається, що в українській архітектурній практиці середмістя все ще не стало об'єктом комплексного проектування, на відміну від позитивного досвіду в європейських містах. Важливим підсумком цієї вступної частини дослідження є узагальнене формулювання фундаментальної дефініції «ревіталізація середмістя» як комплекс заходів щодо збереження спадщини

У *другому* розділі «ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ СЕРЕДМІСТЬ ІСТОРИЧНИХ МІСТ» (с. 63-107) автор прослідковує еволюцію об'єкту дослідження - середмість українських міст. При цьому спочатку узагальнюється роль природно-ландшафтних чинників, комунікаційної інфраструктури, адміністративних приписів, економічно-торгівельних відносин. Окремо визначаються особливості формування розпланувальної структури, роль мілітарних факторів, оборонних споруд, ринкових площ, громадської та житлової забудови. На ґрунті зібраного матеріалу здійснена успішна спроба прослідкувати характерні еволюційні зміни в архітектурному «наповненні» середмість на протязі XVI – XIX ст. Встановлено 5 основних етапів архітектурно-просторових змін середмість, основні критерії яких автор пов'язує зі співвідношенням регулярного та нерегулярного начал у формуванні міських дільниць, з етапністю їх структурування, зі змінами функціонального наповнення та структурних елементів.

Третій розділ «АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАБУДОВИ СЕРЕДМІСТЬ ІСТОРИЧНИХ МІСТ» (с.108-148) присвячено детальному розгляду історичних обставин функціонального та стилістичного розвитку середмість. Цей фрагмент дисертації фактично підсумовує увесь величезний масив наявної інформації у цих двох принципово важливих аспектах, що визначали в минулому архітектурно-будівельну типологію середмість, їх своєрідність, а також еволюцію стилістичних преференцій на різних відрізках часу – від ранньоготичного тренду до історизму та сецесії. І хоча розділ носить передовсім феноменологічний характер, представлений тут фактичний матеріал має істотне значення для розуміння закономірностей архітектурно-просторових трансформацій середмість.

У *четвертому розділі* «ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВА ДЕГРАДАЦІЯ СЕРЕДМІСТЯ ТА ПІДСТАВИ ДЛЯ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ» (с.149-190) автор ставить перед собою абсолютно необхідне і логічне завдання - прослідкувати деструктивні чинники та їхні негативні наслідки для середмість, котрі були зумовлені політичними, суспільними та економічними катаклізмами сучасності в ХХ та на початку ХХІ століть. Перші два підрозділи присвячені аналітичному розгляду кризових явищ у першій та, відповідно, другій половині ХХ ст. На конкретних прикладах з'ясовано, яким чином в історичних містах відбувалися процеси архітектурно-просторових та функціональних змін під впливом політичних, воєнних, суспільних, економічних чинників. В третьому підрозділі здійснена спроба аксіологічного аналізу причин та наслідків незадовільного стану середмість в контексті сучасності. Цілком обґрунтованим, хоча можливо і не зовсім вичерпним, виглядає запропонований автором перелік міст, середмістя яких необхідно було б зарахувати в реєстр пам'яток містобудування.

У *п'ятому розділі* „РЕСУРСИ ТА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ СЕРЕДМІСТЯ ІСТОРИЧНОГО МІСТА УКРАЇНИ” (с.191-240) розглядаються наявні можливості та систематизуються головні напрямки перспективного оновлення історичних середмість. Першим кроком, як випливає зі змісту, має бути оптимізація складу функцій і функціонального зонування в межах середмість з врахуванням кількості населення в містах. Виділено 5 таких груп. Задля конкретизації потенційних джерел функціонального та просторового розвитку історичних середмість фіксується певна ієрархія наявних ресурсів – (історичних, земельних, економічних, людських, тощо). В окрему ресурсну групу виділено містобудівні ресурси, котрі загалом становлять основу для програмування майбутніх змін. Однак найвагомішим здобутком в цьому розділі безумовно виступає запропонована автором методологічна модель комплексної ревіталізації історичних середмість, яка синтезує в одне ціле різновекторні ревіталізаційні акції. Змістовним

доповненням до цієї моделі виступають пропозиції автора, спрямовані на ревіталізацію втрачених архітектурних пам'яток з метою поступового повернення цим містам власного «генія місця», а відтак і «генія міста» назагал.

У *шостому*, підсумковому розділі «СОЦІАЛЬНИЙ ФАКТОР ТА СТРАТЕГІЇ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ СЕРЕДМІСТЯ ІСТОРИЧНОГО МІСТА УКРАЇНИ» (с. 241- 286) сформульовані концептуальні позиції стосовно базових принципів і стратегічних напрямків ревіталізації історичних середмість. Переконаливо доведено вирішальну роль соціального фактора в процесі ревіталізації середмістя, без врахування якого успішна ревіталізація на принципах автономічного професіоналізму не має шансів на успіх. Ця теза підтверджується успішним закордонним досвідом адвокативного проектування та дієвої, небайдужої партисипації зацікавленої громади. В реалізації цього процесу пропонується п'ять векторів та сім стратегій ревіталізації середмість з дотриманням і безумовним врахуванням локальних особливостей. В підсумку останній підрозділ дисертації визначає основні етапи ревіталізації, дотримання яких забезпечує позитивний результат.

Кожний розділ дисертації та дослідження загалом завершуються переконливими *авторськими висновками*, в яких достатньо послідовно фіксуються принципово важливі результати, отримані на окремих дослідницьких стадіях та в підсумку усієї праці.

Дисертаційна робота має безпосередній *зв'язок з науковими програмами та темами* різного рівня, суттєво поглиблює наукову базу візуально-екологічної організації архітектурних об'єктів та візуальної, естетичної виразності предметно-просторового середовища.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень даного дослідження підтверджується послідовним використанням сучасних наукових методів дослідження, поєднанням широкої фактографії з науковою аналітикою, з розробкою методологічних основ ревіталізації архітектурного середовища історичних середмість. Достовірність результатів зумовлюється також широким залученням міжнародного досвіду в цій сфері. Ще один важливий критерій обґрунтованості отриманих результатів – це розлогий перелік вітчизняних та зарубіжних літературних джерел опрацьованих в дисертації, а також розлогий інформаційний базис у вигляді оригінальних архівних першоджерел (сумарно 621 позиція).

Результати дослідження пройшли *апробацію* на 25 наукових конференціях в Україні та за кордоном. Принципові наукові здобутки дисертаційної праці *опубліковані* у 56 авторських працях, включно з ґрунтовною монографією «Ринкові площі історичних міст України». З них – 8 в закордонних, та 20 у фахових виданнях України. Слід окремо відзначити авторський стиль

аналітичної архітектурної графіки, що не лише яскраво характеризує мистецький професіоналізм, а й сприяє глибокому розкриттю творчої сутності об'єкту дослідження.

Теоретичне значення цієї дисертаційної роботи, на мою думку, полягає передовсім в обґрунтуванні та формулюванні принципових підходів до вирішення вкрай актуальної на даний час проблеми – просторового трансформування та функціональної ревіталізації у середмістях історичних міст України. Ця праця дозволяє з'ясувати принципові аспекти цієї багаторівневої і багатоаспектної проблеми, визначити сукупні перспективні потреби та параметри цих середмість і запропонувати на перспективу конкретну методологію подолання існуючих проблемних явищ у цій царині.

Отримані результати мають також важливе **практичне значення** для розробки конкретних проектних документів та практичних рекомендацій щодо комплексної оцінки стану таких середмість і конкретних проектних заходів і напрямку повновимірної ревіталізації архітектурного середовища історичних середмість в різних регіонах України. Результати дослідження можуть бути з успіхом використані також для розробки навчальних програм для підготовки архітекторів в контексті відповідної фахової спеціалізації.

Не викликає сумнівів **наукова новизна** цієї поважної праці. В ній **вперше** поняття ревіталізації історичних середмість отримало інтегральне потрактування як дієвий інструмент, що має забезпечити вирішення усього комплексу наявних проблем, зокрема: етапність та закономірності формування середмість, типологічне наповнення середмість в історичному вимірі, фактори занепаду середмість в сучасних умовах, актуалізацію сукупної цінності середмістя; визначення змісту і обсягів ресурсного забезпечення комплексних ревіталізаційних програм.

Представлений текст **автореферату** повністю відображає зміст дисертації.

Водночас поряд з очевидними позитивними характеристиками даної дисертаційної праці, на мою думку, слід висловити окремі **зауваження та побажання** дискусійного характеру:

1) більшої конкретизації, на мій погляд, потребувало б також потрактування поняття «середмістя». У наведеній автором дефініції (с. 58), воно в цілому характеризується як поліфункціональний архітектурно-містобудівний комплекс з ринковою площею та оборонним кордоном, що сформувався впродовж XIV – поч. XX ст. Тут певним джерелом невизначеності є локалізація цього кордону, котрий в минулому не завжди був стабільним, а в деяких історичних містах був фрагментарним або ж взагалі відсутнім.

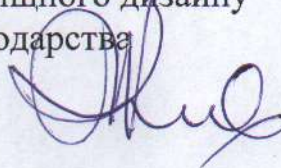
2) недостатньо уваги, на мою думку, приділено також буферним зонам на стику «середмістя – передмістя», адже маємо непоодинокі приклади важливої адитивної та синтезуючої ролі передмість в рамках ревіталізації.

3) детальнішої атрибуції потребувало би також подання ілюстративного матеріалу в сенсі джерел його походження, особливо пов'язаного з закордонним ревіталізаційним досвідом. Приступним вирішенням, наприклад, міг би бути окремий перелік ілюстрацій в додатку до праці.

Однак висловлені зауваження та побажання не зачіпають головної позитивної суті отриманих результатів і не применшують високий науковий рівень цієї дисертаційної роботи.

Отже, основний дослідницький здобуток даної праці, на моє переконання, – це послідовне і безперечно успішне намагання автора пройти непростий, однак плідний шлях від аналітичного позитивізму і далі впевнено піднятися над окресленим проблемним явищем до рівня формулювання методологічної стратегії подальшого вирішення актуальних проблем ревіталізації історичних міст України. Підсумовуючи вищевикладене, отримуємо достатні підстави для однозначного висновку, що представлена дисертаційна робота відкриває і обґрунтовує новий, вкрай важливий напрямок в теорії сучасної архітектурно-реставраційної і урбаністичної науки. Вона *цілком відповідає діючим вимогам МОН України* та науковому профілю спеціальності 18.00.01 – «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури», а її автор Рибчинський Олег Валерійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора архітектури.

Доктор архітектури, професор,
професор кафедри архітектури та середовищного дизайну
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

П.А. Ричков

Підпис Ричкова П.А. засвідчую:
Вчений секретар НУВГП

В.І. Давидчук

27.04.2017р.